

## ترکیه و رجب طیب اردوغان

محمد اکرام اندیشمند

امروز 19 اسد 1393 (10 آگست 2014) در جمهوری ترکیه که یگانه کشور اسلامی دارای نظام سیاسی سکولار است، انتخابات ریاست جمهوری برگزار می شود.

رجب طیب اردوغان صدراعظم و رهبر حزب حاکم عدالت و توسعه از نامزدان مهم این انتخابات است. دونفر دیگر هر یک: اکمل الدین احسان اوغو کاندید مورد حمایت حزب لائیک جمهوری خلق و حزب ناسیونالیست حرکت ملی و صلاح الدین دمیر تاش نامزد مورد حمایت حزب دموکراتیک خلق و ده حزب کوچک دیگر شامل کردها و احزاب چپگرا، رقیبان جدی اردوغان در این انتخابات هستند.

جمهوری ترکیه و نظام سیاسی لائیک و سکولار آن را مصطفی کمال اتاترک در 23 جولای 1923 عیسوی بر خاکستر امپراتوری عثمانی که در جنگ اول جهانی متلاشی شد، در خاک ترکیه امروز بنیان گذاشت.

مصطفی کمال متولد سال 1880 در شهر سالونیک مقدونیه از افسران ارتش عثمانی بود. او در دمشق، لیبیا، مقدونیه و بلغاریا قلمرو امپراتوری عثمانی به عنوان نظامی ارتش، مأموریت انجام داد و در این سالها افکار شدید ملی گرایانه ترکی پیدا کرد. مصطفی کمال در جنگ جهانی اول به فرماندهی قطعه نوزدهم ارتش عثمانی منصوب شد و پس از شکست عثمانی در این جنگ به چهره شاخص ملی گرایی تبدیل گردید و در 11 آگست 1923 بریاست دولت جمهوری نو تشکیل ترکیه رسید.

مصطفی کمال در ریاست دولت، انتخابات پارلمانی برگزار کرد، قانون اساسی را تغییر داد و به تشکیل حزب خلق پرداخت که سپس نام آن به حزب جمهوری خواه خلق تغییر یافت. در قانون اساسی جدایی دین از سیاست (سکولاریزم سیاسی) به عنوان یک اصل درج گردید. الفبای زبان ترکی از عربی به لاتین تغییر یافت. نظام خلافت اسلامی در مارچ 1924 لغو شد. وزارت دینی و محاکم شرعی تعطیل گردید. در سال 1929 نام دین اسلام به عنوان دین رسمی از قانون اساسی حذف شد.

ملی گرایی ترکی به عنوان یک ارزش مقدس مورد تبلیغ و تأکید فراوان قرار گرفت.

مصطفی کمال، دولت اقتدارگرا و شبه دیکتاتوری یک حزبه تشکیل داد که در سایه قدرت نظامی، گروه ها و احزاب دیگر اندیش سیاسی مجال ظهور و حضور نیافتند. حزب حاکم شش اصل جمهوریت، ملی گرایی، دولتمداری، دنیوی گرایی (سکولاریزم)، مردم سالاری یا خلقی گری و اصلاحات را اهداف اساسی خود بر شمرد.

مصطفی کمال که به اتاترک (پدرترک) لقب یافت پانزده سال در مسند ریاست جمهوری تکیه زد. در دوران رهبری او برغم دیدگاه های مخالف و منتقد، تحولات چشمگیر در عرصه های چون تعلیم و تربیه بوجود آمد. او در نوامبر 1938 پدرود حیات گفت.

### ترکیه پس از اتاترک:

ترکیه اندکی پس از مرگ اتاترک وارد جنگ دوم جهانی شد. دولت ترکیه در آغاز جنگ تلاش کرد تا با همه طرف ها روابط متوازن ایجاد کند؛ اما سرانجام در فبروری 1944 با آلمان هیتلری اعلان جنگ داد و به جبهه متفقین پیوست.

ترکیه پس از جنگ در کنفرانس سان فرانسیسکو (اپریل 1945) شرکت کرد و با دنیای غرب روابط بسیار نزدیک برقرار ساخت. در سال 1952 به عضویت پیمان نظامی ناتو درآمد. تغییراتی در نظام سیاسی ترکیه بوجود آمد و زمینه برای ایجاد احزاب مخالف هر چند به پیمانۀ محدود و آزادی های مدنی

رهبری شده مساعد شد. نظام انتخابات بارای مستقیم مورد پذیرش قرار گرفت. در می سال 1950 حزب دموکرات ترکیه بر رهبری عدنان مندرس در انتخابات جدید به قدرت رسید. اما در 27 می 1960 عیسوی ارتش ترکیه به بهانه تهدید نظام سکولار کودتا کرد و جانشین پارلمان و دولت شد.

دولت نظامی ارتشی ها عدنان مندرس نخست وزیر را در 17 سپتمبر 1961 اعدام کردند و از طریق همه پرسی قانون اساسی جدید را جانشین قانون اساسی 1924 ساختند. در این قانون اختیارات ویژه ای به ارتش تعلق گرفت. ارتش سه بار دیگر در 12 مارچ 1971، دوازدهم سپتمبر 1980 و 1997 به کودتا متوسل شد. در کودتای 1971 حکومت سلیمان دمیرل سقوط کرد، مجلس کبیر ملی (پارلمان) و قانون اساسی تعطیل شد و حکومت نظامیان تشکیل یافت.

کودتای سپتمبر 1980 بر رهبری احمد کنعان اورین رئیس ستاد مشترک ارتش ترکیه خونین ترین کودتا بود. او پس از درگیری فزاینده میان گروه های چپ و راست دست به کودتا زد و باتشکیل حکومت ژنرالان بیش از نیم میلیون نفر را باز داشت کرد. پنجاه تن اعدام شدند و بیش از نیم میلیون نفر از کشور فرار کردند. قانون اساسی تغییر یافت، صلاحیت ارتش در عرصه سیاسی بیشتر شد. قدرت محاکم نظامی بالا رفت، پارلمان یک مجلسه شد، آزادی مطبوعات و جامعه مدنی محدود شد. با استفاده از صلاحیت های جدید قانون اساسی 1980 بود که ارتش، حکومت نجم الدین اربکان رهبر حزب اسلام گرای رفاه ترکیه را در 1999 عیسوی مجبور به استعفا کرد و دادگاه قانون اساسی حزب مذکور را منحل ساخت.

### **رجب طیب اردوغان و حزب عدالت و توسعه (AKP):**

رجب طیب اردوغان در سال 1954 در شهر ریزه، ساحل بحیره سیاه زاده شد. در سیزده سالگی و آغاز نوجوانی که پدرش به شهر استانبول کوچ کرد، در محله فقیر نشین استانبول به عنوان فروشنده دوره گرد، نان کنجدار و آب لیمو می فروخت. نخست به مدرسه دینی رفت و سپس از دانشگاه مرمره استانبول در رشته اداره و تجارت فارغ شد. او در دوران تحصیل با نجم الدین اربکان معمار اندیشه اسلامی گرای ترکیه آشنا شد و سپس به عضویت حزب اسلام گرای وی، حزب رفاه در آمد. او نخست از طریق این حزب وارد پارلمان ترکیه شد و سپس به شهر داری استانبول رسید. وقتی حزب رفاه با فشار ارتش منحل شد، اردوغان وارد حزب فضیلت شد که توسط شماری از اعضای حزب رفاه بوجود آمد. در 1999 حزب فضیلت نیز منحل شد و اردوغان حزب عدالت و توسعه را تشکیل داد.

پس از انحلال حزب رفاه، حزب عدالت و توسعه در واقع حزبی از بقایای حزب رفاه به رهبری طیب رجب اردوغان یا اردگان در انتخابات سال 2002 ترکیه پیروز شد و به حکومت رسید. حزب مذکور برای دومین بار در انتخابات سال 2007 عیسوی به پیروزی رسید. این حزب در سال 2010 عیسوی از طریق همه پرسی تغییراتی را در قانون اساسی 1980 بوجود آورد و اختیارات ارتش را محدود کرد.

حزب عدالت و توسعه برای سومین بار در انتخابات جون 2011 عیسوی باکسب 49,9 درصد آرا بار دیگر برنده شد و به حکومت ادامه داد. حزب مذکور با این پیروزی 326 کرسی را در مجلس ملی ترکیه (پارلمان) بدست آورد.

حزب عدالت و توسعه بر رهبری اردوغان در 12 سال حکومت خویش موفق شد تا پس از ده ها سال دوران بی ثباتی سیاسی و اقتصادی، ثبات و توسعه را در هر دو عرصه به ترکیه باز گرداند. اقتصاد ترکیه رشد چشم گیر یافت و میزان تولید و صادرات در ترکیه بسیار بالا رفت. اردوغان دخالت ارتش را در سیاست و دولت ترکیه مهار کرد، تغییراتی را در قانون اساسی بوجود آورد و فضای مذاکره با با کردها و حل معضل کرد در ترکیه را مساعد ساخت.

### **مسلمان سکولار:**

اردوغان برخلاف دیدگاه های که او و حزب عدالت و توسعه را اسلام گرا می خوانند و خطری برای سکولاریزم حاکم ترکیه تلقی می شود، خود را مسلمان سکولار و متعهد به نظام سیاسی سکولار ترکیه

میدانند. اما او معتقد است که سکولاریزم به معنی دین ستیزی و نفی دین و مانع آزادی های دینی نیست و نباید باشد. و واقعیت هم این است که موفقیت و پیشرفت های طیب اردغان و حزب عدالت و توسعه در سایه نظام حاکم سکولاریزم سیاسی میسر شد. اگر در ترکیه سکولاریزم سیاسی حاکم نمی بود و حاکم نباشد، حزب عدالت و توسعه و رهبران آن تمام توانایی و انرژی خود را در قرائت ها و برداشت های متفاوت و متناقض دینی ضایع می ساختند.

به نظر می رسد که اردوغان بیشتر یک سیاست مدار و زمام دار عملگرا است تا اسلام گرا و متعهد به اسلام سیاسی. او در صدد آن است تا با تلفیقی از اسلام سنتی به شیوه عثمانی ها، ناسیونالیزم ترکی و ارزش های سکولاریزم و مدنیت غربی، کشور ترکیه را به کشور مقتدر و پیشرفته در عرصه های مختلف اقتصادی، نظامی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تبدیل کند. او در رسیدن به این هدف گاهی از ظاهر شدن در لباس یک زمام دار تکرر و مستبد منش به شیوه سلاطین و خلفای عثمانی، اجتناب نداشته است.

آیا اردوغان در انتخابات امروز بریاست جمهوری دست خواهد یافت تا ترکیه را همچنان رهبری کند؟